

BEVEZETŐ

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 2014. május 12-én ünnepelte alapításának 379. évfordulóját. Pázmány Péter bíboros, Esztergom érseke akkor alapított egyetemet Nagyszombatban, amikor nehéz, viharos esztendőök szakadtak a Magyar Királyságra. A korábbi egyetemalapítási kísérletektől eltérően a működését 1635 novemberében megkezdő nagyszombati jezsuita universitas életképesnek bizonyult. Az alapítás óta eltelt több mint háromszáz esztendő viharait, háborúit túlélő egyetem ma Magyarország vezető egyeteme. 1635 novemberében a filozófiai fakultáson indult az oktatás, ez ma a magyar felsőoktatás legnagyobb bölcsészettudományi kara. Ezen a karon már a jezsuita korszakban is folyt a történelem oktatása, de nem önálló tanszéken, és nem a világi történelem oktatása volt az elsőrendű szempont. A világi történelem (mind az egyetemes, mind pedig a magyar) oktatásának megszervezése, az önálló tanszék megalapítása a 18. század második felében történt. A nagyszombati jezsuita egyetem működésének megreformálása az 1750-es években indult meg. Ebben a reformfolyamatban merült fel a történelem oktatásának korszerűsítése, és vezetett el a történelem és ékesszólástan tanárának, Katona Istvánnak a kinevezéséig, illetve a tanszék anyagi alapjainak megeremtéséig. Az ékesszólástan az 1773/74-es tanévtől átkerült az esztétika oktatásához, ettől kezdve Katona a történelem tanára lett. A reformfolyamat közepette született meg 1773-ban XIV. Kelemen pápa döntése a jezsuita rend feloszlatásáról. A jezsuita egyetem átalakult királyi egyetemmé, majd 1777-ben Nagyszombatból az ország középpontjába, Budára költözött. Az 1770-es évek elején kezdődött meg az az egész magyar oktatásügyet megreformálni szándékozó munka, amely elvezetett a Ratio Educationis 1777-es kiadásáig. Ebben a történelem oktatásának az egész magyar iskolarendszeren belüli reformja, valamint erőteljesen a hazai történelem oktatása jelenik meg.

„Végül még rá kell mutatnunk arra, hogy a Ratio Educationis az akadémiáknak, s így az egyetemnek bölcsészeti tárgyai közt is igen nagy súlyt vet a hazai történelem előadására. (177. §.) Oknyomozó történelemtanítást kíván itt, a források feldolgozása és vizsgálata alapján, a magyar oklevéltanból, genealógiából, címertanból, érem- és pecséttanból vett magyarázatokkal, mely utóbbi tudományágak számára azonban az egyetemen külön tanszékeket is rendel. Ezóta lett a történelem tanszéke »az egyetemes és az oknyomozó magyar történelem« tanszékévé” – írta Szentpétery Imre.¹

Az ún. oknyomozó történelem tanszékétől máig, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézetéig hosszú út vezetett. Az elmúlt több mint 230 esztendő alatt voltak nagyon dicsőséges korszakok és voltak olyanok, amelyekre nem mindig lehetünk büszkéek. Az egyetem és a kar változásai óhatatlanul hatottak a történelem tanítására, és magukkal hozták annak átalakulását. A 19. század elejének változásai intézetünk történetének

¹ Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története 1635–1935. Budapest 1935. 140.

lapjain az árnyékosabb oldalra kerülnek. Az 1848-as forradalomban karunk hallgatói és oktatói is tevékeny részt vállaltak, majd a neoabszolutizmus éveiben ennek negatív hatásait is megérették. Bár a Leo Thun által elindított reformoknak pozitív hatása is volt az egyetemi létre, de ez nem jelentkezett a történelem oktatásában. A kiegyezés hozta meg annak lehetőségét, hogy a Pesti, majd Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen kiépülhessen a történelem tanításának és kutatásának differenciált tanszéki bázisa. A szükséges anyagi és infrastrukturális alap lehetővé tette, hogy kitűnő történészek kerülhessenek az egyetem egyre növekvő számú történelem tanszékeire. Az Eötvös József és Trefort Ágoston minisztersége alatt végbement fejlődés az egyetem történetében is aranykornak nevezhető. A szabadelvű Magyarország korszaka. Az első világháború okozta sebek után nehezebb idők jöttek, de a történelem oktatásában a két világháború közötti korszakban ismét kiváló tanári kar dolgozott egyetemünkön, akik történelmünk lapjainak fényesebb oldalára kerülhetnek. A korszak az 1949-es egyetemi reformig tartott. Akkor a Rákosi-korszak egy időre megakasztotta az egyenes ívű fejlődést. Intézetünk történetében ez egy rövid időszakot jelentett. Tisztelettel adózhatunk azoknak, akik ezekben az időkben is megőrizték és továbbvitték a tudományosságot, és őrizték az – akkor már – Eötvös Loránd Tudományegyetem hírnevét. Akkor, amikor harcolni kellett, a Történettudományi Kar hallgatói és oktatói kivették részüket a küzdelemből, és a diktatúrák időszakában is óvták a történelemkutatást és -oktatást.

Ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézete a magyar felsőoktatás legnagyobb és egyik legjobb történelemkutatással és -oktatással foglalkozó intézménye. Az elmúlt évszázadokban a magyar történész- és történelemtanár-társadalom több tízezer tagja került ki innen. Ezzel a tanulmánykötettel tisztelgünk elődeink emléke előtt, egyben egykori és jelenlegi hallgatóinkat is köszöntjük vele.

A tanulmánykötet egy új sorozat kezdő kötete. Újára indítjuk a *Publicationes Instituti Historici Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* sorozatot. Terveink szerint a sorozatban tanulmánykötetek, önálló monográfiák, forráskiadványok jelenhetnek meg, amelyek reprezentálják az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézete oktatóinak, kutatóinak tevékenységét, és hozzájárulhatnak a magyar történettudomány eredményeinek megismertetéséhez.

Budapest, az egyetem fennállásának 379. évében

Vivat, crescat, floreat Institutum Historicum Universitatis Budapestinensis
de Rolando Eötvös nominatae!

Borsodi Csaba
a Történeti Intézet igazgatója